

VI. KAPITOLA

STRUČNÉ ZÁVĚRY

V ruské kritické literatuře o V. G. Korolenkovi se setkáváme s hodnocením nadšeným i zdrženlivým, spravedlivým i nespravedlivým, zdůrazňujícím ty nebo ony rysy jeho tvorby. Různost kritických soudů vyplývala jednak z různých dobových ideově estetických stanovisek kritiků, jednak z mnohotvárnosti a mnohoznačnosti samého díla. Měnily se Korolenkovy estetické, filozofické i politické názory, stejně tak jako jeho umělecká metoda i tematika. Korolenkovo dílo jako celek není jednotné ani jednoznačné, a proto dávalo podnět k různému výkladu.

Narodnik N. K. Michajlovskij²³⁵ oceňoval u Korolenka pozorovatel'ský odstup, schopnost dokumentárně a přitom umělecky zachycovat svěrázný způsob života lidu a jeho mentalitu. Liberál K. K. Arseňjev²³⁶ naopak zdůrazňoval Korolenkovo subjektivní přetváření skutečnosti. „Cílem jeho popisů“, napsal, „není zachytit povrch jevů, nýbrž sdělit dojmy, které jevy vyvolávají“ (s. 193). Oceňoval jeho citovost a lyrismus, turgeněvovské umění slovesné malby, ale snažil se zastřít demokratismus a sociálně kritické ostří jeho povídek, tvrdil, že „Korolenko svým dílem nesleduje určité cíle politické nebo sociální“ (s. 195). Arseňjevovo pojetí Korolenka jako „idealistického realisty“ se zamlouvalo našemu překladateli a literárnímu historiku A. Vrzalovi, který si na okraj svého výtisku Arseňjevových kritických studií poznamenal: „Beztendenčnost proti protivně tendenci Gorkého“ (s. 193).

Na počátku 20. století N. Šachovská²³⁷ konstatovala rozpor mezi střízlivostí a snivostí, mezi racionalistickým a idealistickým principem v Korolenkově osobnosti a díle. Její hledisko bylo značně odlišné od názorů L. Kozlovské²³⁸, jejího současníka, který naopak dokazoval vnitřní harmonii Korolenkova uměleckého díla, nenacházel v něm rozpornost a ideologickou tendenčnost, nýbrž neutralitu a nadčasovost.

O generaci později kritik Vladimír Ponzner²³⁹, stranící romantice v moderní literatuře (ne náhodou vyšel ze skupiny Serapionových bratří), od-

mítl na rozdíl od Šachovské uznat existenci snu, fantazie, ba i uměleckosti v Korolenkově díle, které pokládal za ryze rozumové a v němž viděl odumírání realistického směru. Uznával Korolenka jako dobrého publicistu, ne však jako vynikajícího umělce. Byl to pro něho „příliš střízlivý spisovatel, který nikdy netoužil po luně na nebi, po oné luně, jež vábila Raskolnikova nebo Něchljudova“ (s. 71–72). Z jednostrannosti a zaujatosti usvědčuje Poznera samo Korolenkovo dílo.

I v sovětské kritice se názory na Korolenka lišily: jinak ho oceňovali spisovatelé Maxim Gorkij²⁴⁰ nebo Kornej Čukovskij²⁴¹, vnímaví především k emocionální stránce a specifickým tvárným zvláštnostem jeho rané tvorby, a jinak ho posuzovali kritikové A. Lunačarskij²⁴², A. Voronskij²⁴³ nebo N. Píkšanov²⁴⁴, jejichž výklad, opřený o Korolenkovu publicistiku, byl převážně ideologický. Řada sovětských studií, zaměřených k dílčím problémům, a literárně historických monografií (zvláště pozoruhodné jsou práce G. A. Bjaléh²⁴⁵), usilujících o celkové tvárné i obsahové zhodnocení, přinášela nové poznatky, ale poměrně málo pozornosti věnovala psychologickému výkladu Korolenkovy osobnosti a ocenění jeho průkopnictví v oblasti estetické (opět s výjimkou prací Bjalého). V. G. Korolenko byl ruským literárním prostředím sice utvářen – vliv předcházející realistické školy je nesporný –, ale také sám je aktivně formoval a spoluurčoval jeho vývoj: rehabilitoval pojem hrdinství v literatuře, vytvořil bosácký typ před Gorkým, první promyslel a ve vlastním díle uplatnil prolínání romantického a realistického žívu, kriticky vystihl přednosti i nedostatky ruského naturalismu, a sotva se rodícího symbolismu atd.

Různý a často jednostranný přístup ke Korolenkovi, patrný v ruské a sovětské kritice, se projevoval i u nás od prvního setkání s ním v osmdesátých letech, kdy byl Korolenko vtažen do českého literárního sporu o pravý a nepravý realismus, o tendenční a nadčasové umění. V kritikách konzervativců (Karla Štěpánka²⁴⁶ v Ottově slovníku naučném, Josefa Kalaše²⁴⁷ a jiných v Národních listech) byl prezentován jako „ideální realista“ a oceňován za ta díla, která umožňovala obecně humanitní výklad a skrývala v sobě romantický živel. Kritikové seskupení kolem Času ho jako „pravého realistu“ vzali na vědomí opožděně²⁴⁸.

Překladatelská interpretace a výběr z Korolenkova díla ovšem ukazuje, že tento spisovatel u nás v osmdesátých a devadesátých letech působil ne realistickými, ale především romantickými rysy své beletrie, barvitostí hrdinských a milostných příběhů, exotičností prostředí, lyrickým slohem. V podání mnohých českých překladatelů té doby se skrytý romantismus Korolenkových próz vyjevil právě tím, že byl předimenzován (např. v sentimentálních a melodramatických překladech Fričových, Žákových, anonymního překladatele V. H., Pachmajerové a jiných). Snaha překladatelů zachovávat cizokrajný kolorit nejen v reáliích a jménech, ale i v celkovém jazykovém charakteru překladu, a záměrně jej odlišovat od domácí literatury potvrzuje romantizující tendence tohoto období. Z celkového dobového rámce se vymykají jak uměleckou úroveň, tak překladatelským přístupem k originálu jen práce Jana Wagnera, Boženy Koppové a anonymního překladatele brněnského Ruchu (snad Viléma Mrštíka?)²⁴⁹. Wagnerův pokus o volnou interpretaci Korolenkových povídek stihla proto zcela zákonitě přísná filologická kritika Augustina Vrzala aj.²⁵⁰ Výběr z Korolenkova díla koncem 19. století vedla s výjimkou ojedinělých překladů v Právu lidu) snaha ukázat ho jako nadčasového humanistu, ne jako sociálního kri-

tika a bojovného publicistu. Jednostranný Korolenkův portrét čtenáři sugerovala tehdejší česká kritika a překladatelská interpretace.

V dalším období od počátku 20. století do první světové války přežívalo ještě dřívější pojetí Korolenka i v kritickém hodnocení i v překladatelské praxi. Korolenkovu publicistiku mnozí čeští recenzenti (Josef Mikš, Pavel Papáček a Karel Havránek²⁵¹) odmítali, a proto pronikala do českého prostředí jen velmi zvolna. Zato hojnější než v minulém století byly české překlady z Korolenkovy beletrie a zabíraly i širší tematický okruh (kromě sibiřských povídek se objevily i povídky novgorodské a volžské). Překlady se dočkaly i některé Korolenkovy práce zaměřené proti carismu – jako Podivínka²⁵², Za oblačného dne²⁵³ aj. Většina tzv. věrných překladů tohoto období (Kořánových, Šuranových, Kojeckého a Teskové²⁵⁴) směřovala spíše k reprodukci věcného obsahu originálu než k jeho umělecké interpretaci. Jedině A. G. Stín²⁵⁵ dokázal někdy (ne vždy!) zachovat estetickou kvalitu originálu a dosahoval i starou metodou pozoruhodných výsledků (mám na mysli zvl. jeho podání povídek Les šumí, Starý zvoník aj.). Ostatní překlady jiných překladatelů počátku 20. století většinou poklesly na úroveň průměrné konzumní četby, zatěžující Korolenkovy živé prózy únavnou šedi (platí to především o Kojeckém, Pelíškovi a Rychlíkové²⁵⁶). Pod dobovou normou se ocitly ojediněle adaptační překlady, hřešící neúměrnou romantizací a svévolnými „úpravami“ Korolenkova textu (takové jsou práce Bohumíla Láského, Marie Babelové a některé anonymní²⁵⁷). Představitelem moderní volné metody v interpretaci Korolenkových povídek na počátku 20. století je František Husák²⁵⁸, jehož výbor pod názvem Les šumí je možno po Wagnerově pokusu z konce minulého století pokládat za první překladatelský úspěch v historii české recepcí V. G. Korolenka.

Vedle převládající linie v českém překladu, která preferovala Korolenkovu beletrii, se od roku 1905 hlásila ke slovu i neoficiální demokratická linie, která razila jeho publicistice cestu k českému čtenáři. Levě orientovaný tisk uveřejňoval Korolenkovy články proti pogromistům a na obranu dělnictva, proti zneužívání moci v soudnictví, proti náboženské a rasové perzekuci, proti trestu smrti apod. V revolučním roce 1918 k nám pronikla [v překladu Vincence Červinky] Korolenkova brožura Pád carismu²⁵⁹, vzápětí však zabavená cenzurou. Mnohé Korolenkovy invektivy proti ruskému samodržaví působily v té době v českých překladech obecně protimonarchicky.

V české kritice do první světové války se Korolenko objevuje s konstantním atributem – „realista“. Ale jeho realismus se vykládá různě: jednou jako přesný a detailní popis skutečnosti (Husák²⁶⁰, Skála²⁶¹), jindy jako její idealizace, sledující výchovný cíl (Mikš, Papáček²⁵¹), a jen ojediněle jako umělecké přetváření reality při zachování vnitřní pravdivosti (Pražák²⁶²). V podstatě tedy nešlo o shodné pojetí Korolenkova uměleckého typu realistického, ale o pojetí různá, někdy protikladná, skrývající se pod nepřesnou dobovou literárně kritickou terminologií.

Ostatně nejen v pojetí umělecké metody, ale i v ideovém výkladu Korolenkova díla se čeští kritikové rozcházel. Josef Mikš a Jan Máchal je interpretovali jako nadčasově moralistní (a předpokládali u autora idealistické nebo dokonce religiozní východisko), anonymní kritikové v dělnickém tisku do něho vkládali smysl internacionálně proletářský (a předpokládali materialistické východisko), jenom Albert Pražák odhalil pozitivis-

tickou podstatu Korolenkova postoje, tj. spojení agnosticizmu v otázkách metafyzických s praktickou dělností, a pochopil aktuální demokratický a humanitní smysl jeho díla.

Frekvence překladů z V. G. Korolenka byla na počátku 20. století značná a ohlas nadšený. V době, kdy česká literatura byla ovlivňována ruským povídkovým žánrem, kdy z díla Turgeněvova, Dostojevského a Tolstého ještě nebyly oceňovány romány, ale především povídky a novely, patří také Korolenko k velkým vzorům.

Ve společenských, politických a literárních podmínkách počátku století Korolenka využívalo na jedné straně konzervativní křídlo proti mladé anarchistické generaci, nadšené bosáckou romantikou Gorkého a individualistickou revoltou Andrejevovou, jako jejich umírněného a delikátního antipoda; proti sociální vzpouře se vyzdvihoval Korolenkův (jakoby nestranný) humanismus. Ale na druhé straně bylo jeho dílo – revoluční črty a publicistika – účinnou zbraní progresivního křídla proti monarchismu, proti národní diskriminaci rakousko-uherskou vládou a proti silicímu sociálnímu útlaku uvnitř země. Recepce V. G. Korolenka v tomto období poznamenal boj protikladných společenských a literárních sil.

Po první světové válce nastala změna v českém vztahu k tomuto autorovi. Zatímco v prvních desetiletích 20. století byl Korolenko převážně oceňován jako beletrista a méně jako publicista, v poválečné situaci ho naopak preferují jako politického spisovatele. Více než předtím se v jeho díle kromě humanismu oceňovala bojovnost a politická angažovanost, již různé chápala a vykládala levice i pravice.

Korolenkova umělecká prestiž v důsledku slabých doslovných překladů Minaříkových, Červínkových a Pelíškových upadala²⁶³. Ani Šifterův volně tlumočený výbor z Korolenkova díla mnoho nezměnil²⁶⁴. A pečlivé – kdysi dobré a filologicky důkladné – překlady Stínovy již zastaraly; Korolenkovi spíše uškodilo než prospělo jejich opožděné vydání ve dvou svazcích²⁶⁵. Stínova věrná překladatelská metoda z počátku století a konzervativní jazyk i styl bránily sblížení Korolenkova díla se soudobou původní českou literaturou, naopak zvětšovaly ještě distanci mezi nimi. Dobré, moderně pojaté překlady zapadly v časopisech²⁶⁶.

Ve stínu rostoucí slávy Čechovovy a Gorkého, v konfrontaci s velkou románovou prózou Tolstého a Dostojevského, která se objevila v nových a úplnějších překladech, se Korolenko jevil české kritice v jiném světle a v jiných poropcích. Ochladnutí ke Korolenkovu uměleckému odkazu bylo stimulováno také postojem ruské modernistické kritiky (Merežkovského, Šachovské, Poznera), jejíž působení je zřejmé v tehdejších studiích Máchalových²⁶⁷ i v článkách Saši Roušteké²⁶⁸ a Miloslava Hýska²⁶⁹.

Také sama česká literární situace spolupůsobila ke Korolenkovu ústupu ze slávy. Střední a mladá generace se již vzdalovala dědictví klasického realismu a šla novými cestami. Svou uměleckou inspiraci hledala většinou jinde než v ruské klasické literatuře (s výjimkou snad Čechova). Přitahoval ji německý expresionismus, tvárné výboje francouzského surrealismu a zproštědňované také italský futurismus. Pokud vůbec hledala uměleckou inspiraci v Rusku, pak spíše v divadelních experimentech Mejercholdových a Tairovových, v poezii Majakovského a Jeseninově, než v sovětské próze. Beletristické práce Gorkého, A. Tolstého, Erenburga, Pilňaka, Sejfulinové aj. a politické spisy Leninovy a Trockého pokládala pouze za pramen po-

znání nové skutečnosti. Korolenkova beletristická díla byla z tohoto hlediska svými syžety málo aktuální, a proto většina zájmu na sebe strhovala jeho pozdní publicistika. V souvislosti s *Minařikovým* překladem Korolenkových Dopisů Lunačarskému²⁷⁰ se obnovil starý český spor o V. G. Korolenka. Zatímco v minulosti se vedl spor jakoby o jeho pozici uměleckou (realista, naturalista nebo romantik?) nebo filosofickou (idealista či materialista?), nyní má boj o něho charakter nezastřené politický. Otázka zní: Je Korolenko konstitucionalista, demokrat nebo socialista? Proti velmi silnému náporu konzervativního a liberálního tisku, který si Korolenka přisvojoval (články *Červinkovy*, *Rouštecké*, *Fričovy*, *Peliškovy* aj.²⁷¹), bránil socialistický charakter jeho názorů jen Jiří Weil v *Rudém právu*²⁷². V těchto názorových sporech byl jediným objektivním kritikem Bohumil *Mathesius*²⁷³, který V. G. Korolenka nepřeceňoval, ani mu neupíral jeho skutečnou hodnotu. Ve stručném medailónu, věnovaném tomuto spisovateli, ho charakterizoval jako sociálního utopistu, sympatizujícího s narodniky, ale revidujícího jejich ideologii. Oceňoval ho jako demokratického nadřádného spisovatele, který měl značný kredit mezi inteligencí. Po umělecké stránce chápal jeho dílo jako nutný vývojový článek mezi narodnickou kronikářskou črtou a psychologickou novelou čechovovskou.

Koncem třicátých let začaly mizet nejen překlady Korolenkovy beletrie, ale i jeho publicistiky, takže se spisovatel načas docela ztratil z českého kulturního obzoru. Mladá překladatelská generace, vedená Bohumilem *Mathesiem*, se mu nevěnovala, protože souborným vydáním v *Ottově Ruské knihovně* (*Stinův překlad!*) se zdál jeho literární odkaz vyčerpán a za naléhavější se pokládalo moderní tlumočení některých autorů sovětských (*Šolochova*, *Fadějeva*) a starších klasiků z první poloviny 19. století jako *Gogola*, *Puškina*, *Gercena* a *Lermontova*.

Po druhé světové válce nastalo v české recepci V. G. Korolenka období bohaté jak počtem překladů, tak kritickými ohlasy. Na rozdíl od meziválečného období, kdy byl Korolenko publikován hlavně v českém periodickém tisku, jsou nyní v převaze knižní vydání jeho prací. Značná část Korolenkovy beletrie se posunula do oblasti četby pro mládež, o čemž svědčí edice v *Mladé frontě*, *Státním pedagogickém nakladatelství* a *Státním nakladatelství dětské knihy* a hodnotící soudy v četných předmluvách, v doslovecích ke knižním vydáním a v recenzích. Obdobný proces probíhal a dosud probíhá i v SSSR, Polsku, Bulharsku, Maďarsku a zasáhl nejen Korolenka, ale i povídkovou tvorbu jiných klasických autorů jako *Puškina*, *Gogola*, *Turgeněva*, *Tolstého*, *Uspenského* i *Garšina*. Neznamená to kvalitativní pokles, nýbrž svědectví životnosti uměleckého díla, ocenění jeho trvalé hodnoty, již má mladému čtenáři reprezentovat literární odkaz minulosti.

Po nedocenění v předchozích letech se V. G. Korolenkovi po r. 1945 dostalo uznání jako umělci, přiznalo se mu čestné místo vedle prvořadých ruských spisovatelů. V jeho publicistických pracích, které se překládaly mnohem méně než za první republiky, se zdůrazňoval spíše literární než politický význam (např. v *Pavlovských obrázcích*, v *Domě číslo 13*). Česká kritika uplatňovala v hodnocení spisovatele Korolenka převážně sociologický přístup a své těžiště měla v ideologickém výkladu nejen díla, ale i životopisu. Články a studie *Zdenky Bergrové-Vovsové*, *Boženy Paškové*, *Bedřicha Slavíka*, *Jiřího Bublly* a mnohých jiných byly závislé na sovětské literární vědě, jmenovitě na monografiích *A. Kordova*,

G. A. Bjalého, A. Dermana, B. Letova. Korolenkově tvůrčí metodě nebyla věnována hlubší pozornost a paušálně byla prohlašována za realistickou. Dokonce i studie Soldanova²⁷⁴, která se v rozboru vnitřní struktury Korolenkových novel dotkla jejich romantických specifických rysů, vyústila nakonec v konstatování klasicky realistických tvárných postupů tohoto spisovatele. V polovině šedesátých let poukázal na Korolenkovu odlišnost od předchozí i následující generace Bohumil Neumaň²⁷⁵, avšak svébytnosti jeho uměleckého typu, která tkví v prolínání subjektivního a objektivního přístupu k realitě, si všiml jen okrajově.

Po Korolenkově díle byla v tomto posledním období značná poptávka. Překladů vznikalo dost, jejich výběr byl širší než dříve (poprvé se např. objevily krymské povídky a pavlovské črty), ale úroveň nebyla vždy uspokojivá. Vedle nesporných úspěchů moderní překladatelské školy, jichž dosáhla Božena Pažoutová, Miloš Malý a někdy i Zdenka Bergrová, byly tu práce reprodukcí věrné, ale neumělecké (Petra Denka, Anny Teskové) a také prohry, překlady doslovné i filologicky slabé (např. od Josefa Sedláčka a Boženy Paškové). Několik dobrých překladů vyniklo kultivovaností jazyka, vnímavostí pro autorský styl a uměleckým přístupem k originálu, tj. hodnotami, jimiž překlady vystoupily na úroveň původní české beletrie a staly se jejich rovnocennými partnery. Za interpretační úspěch je možno v tomto období pokládat Korolenkovy Povídky v podání Boženy Pažoutové²⁷⁶ a Slepého muzikanta v podání Miloše Malého²⁷⁷, což je vůbec nejlepší z pěti překladů Korolenkova románu u nás. Volná metoda těchto překladů směřovala k tvůrčímu podání charakterů, obrazů a myšlenek, ale sloužila vždy autorovu uměleckému záměru. Jazyk byl modernizován lexikálně i syntakticky bez porušení Korolenkovy slohové individuality. Text se vyznačoval větší členitostí než originál, funkčním využitím stylů a menší frekvencí etnografických prvků.

V české kritice a překladech posledního dvacetiletí se Korolenko většinou jevil jako nesporný realista. Byl v něm oceňován především poutavý a současně výchovný vypravěč. Necenila se již tolik etnografická barvitost a národní svéráz jeho příběhů, ale spíše jejich obecně lidská platnost a morální patos. Výběrem z díla se nyní záměrně vytvářel portrét spisovatele optimistického a nekomplikovaného, sociální tematice se dávala přednost před filosofickou problematikou. Objevily se pokusy přizpůsobovat jeho světový názor dobovým požadavkům (v článcích Paškové a Soldanově²⁷⁸), retušovat nebo zamlčovat jeho složitý vztah k marxismu a k oběma revolucím (Slavík, Hulák²⁷⁹). Vcelku probíhala jeho recepce v tomto období klidněji než v předchozích etapách. Jednotný (a také, bohužel, jednostranný) výklad převládl, k veřejnému střetnutí odlišných stanovisek nedocházelo. Korolenko se stal uznanou hodnotou, i když jeho dílo nebylo u nás známo v celé své šíři.

Dodnes – a to je škoda – nemáme úplný a umělecky adekvátní překlad jeho znamenitého Příběhu mého současníka (starý překlad Minaříkův z dvacátých let je kusý), povídek Prochor a studenti, Naši nad Limanem, není přeložen ani výbor z jeho korespondence a literárních deníků, důležitých pro poznání Korolenkových politických, filosofických a estetických názorů. Další generace bude ještě mít co doplňovat a objevovat.

Korolenkovo dílo prošlo během více než sedmdesátileté české recepce mnoha proměnami. Hodnocení a výběr z jeho odkazu ovlivňovala nemálo vnitřní společenská i literární situace u nás a v souvislosti s ní také kolísala

intenzita překladatelského a čtenářského zájmu. Stylistický rozbor českých překladů z Korolenka a jejich konfrontace s originálem ukázala, že v jednotlivých historických obdobích docházelo při jeho českém osvojování k významovým i estetickým posunům. Stovky stránek starých překladů jsou dnes již mrtvý archivní materiál, neschopný umělecky působit a dokazující pomíjivost překladatelské práce.

Dobovou vázanost překladu pokládal Jiří Levý za jeden z jeho hlavních nedostatků, protože je příčinou toho, že každá další generace si musí pořizovat překlad nový. Domnívám se, že to není nutno chápat jen jako nedostatek, ale také jako přednost. Dílo má tak stálou možnost obnovy, možnost vyjevování svých dosud skrytých stránek a vždy nového působení v přejímající literatuře. Objevný a tvůrčí překlad třeba díla starého může někdy účinně zasáhnout do domácího literárního vývoje. Tak Eisnerův překlad Čechovova Člověka Platonova dal koncem dvacátých let podnět ke scénickému experimentu na Vinohradech, Čapkovy překlady z francouzské poezie 19. století zapůsobily na český poválečný poetismus, Mathešův překlad Gogolových her a Čechovových aktovek ovlivnil českou realistickou komedii třicátých let. Tak jako režisér novým pojetím oživuje staré klasické divadelní hry, tak má i překladatel právo obnovit působivost cizího díla novou interpretací a má, nebo měl by mít, také právo výběru, volby díla k překladu.

Vyvstává tu však otázka obecnějšího dosahu: kam až mohou jít různé interpretace? Do jaké míry si je může přejímající prostředí přizpůsobovat a kde je hranice, která v žádném případě nesmí být překročena bez rizika, že se zkrusí vlastní tvářnost překládaného autora? Nesmí dojít k zásahu do kompoziční výstavby díla a do jazykové charakteristiky postav (v našich překladech z Korolenka jsme měli takových případů řadu) a v autorském pásmu musí být zachována aspoň stylistická dominanta (u Korolenka je to zdrženlivost ve výběru emocionálních prostředků, nechuť k extrémům, harmonická vyrovnanost větné stavby). Mnohé starší překlady Korolenkových povídek hřešily podbízivou sentimentalitou a mnohomluvností, některé novější překlady měnily („modernizovaly“) jejich syntaktickou strukturu. Pro naši českou cestu k pochopení Korolenkova literárního odkazu nejsou rozhodující ty práce, které ve své době jeho dílo aktualizovaly nebo vyhovovaly požadavkům konvenčního vkusu, ale naopak ty, které usilovaly o adekvátní vystižení originálu a tím postupně přispívaly k objevování jeho skutečných hodnot. Překlady Wagnera a Koppové na konci 19. století, Husáka a Stína na počátku 20. století, Pažoutové a Malého v padesátých letech, ač zůstaly většinou současnými nedocenenými, jsou významnými stupni ve vývoji české recepce Korolenkova díla, bez nich jsou nemyslitelné interpretační úspěchy dalších generací. Jejich jména by neměla zapadnout, neboť patří do dosud nenapsaných dějin české překladové literatury.

